

ОЙ ХЭЭРИЙН ТҮЙМРИЙН ХЭРГИЙН ГАЗРЫН ҮЗЛЭГ ХИЙХЭД АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Жамьянсүрэнгийн Ганбаатар
ДХИС-ийн Онцгой байдлын тэнхимийн
ахлах багш, докторант, хурандаа

Монгол Улсын хэмжээнд гарч байгаа ой хээрийн гал түймрийн нөхцөл байдал, шалтгаан нөхцлийг тогтоох, хэргийн газрын үзлэгийг хийхэд анхаарах зарим асуудал, шинжээчид тавих асуултын талаар асуудал хөндсөн сэдэв болно.

НҮБ-ын дэргэдэх галын статистикийн төвөөс XXI зууны эхний 10 жилд улс орнуудад гарсан гал түймрийн нөхцөл байдалд хийсэн дүгнэлтээс үзэхэд дэлхийн байгаль цаг уурын дулаарал, техник технологийн хөгжил хүн амын өсөлтөөс шалтгаалан ой хээрийн гал түймрийн тоо хохирол жил тутам харьцангуй өсөж байгааг тэмдэглэсэн байна.

Монгол оронд гарч байгаа ой хээрийн гал түймрийн нөхцөл байдал

Гал түймэртэй тэмцэх замаар Үндсэн хуулиар тогтоосон хүмүүнлэг ардчилсан нийгэмд бүх иргэн амьд явах, аюулгүй орчинд амьдрах бололцоог хангах, байгаль экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалах, төр, аж ахуй нэгж, байгууллагын галын аюулгүй байдлыг ханган улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжлийг тогтворжуулахад гол анхаарлаа хандуулах нь Гал Түймэртэй Тэмцэх Байгууллагын эрхэм зорилго болж байна.

2000–2010 онуудад Монгол улсын хэмжээнд гарсан гал түймрийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийхэд жилд дунджаар 2200 гал түймрийн хэрэг зөрчил гарч, гал түймрийн улмаас 52 хүн нас барж төр байгууллага, аж ахуй нэгж, иргэдийн өмчинд 5,7 тэрбум төгрөгний хохирол учирсан байна.

2009 онд улсын хэмжээнд ой, хээрийн түймэр 15 аймгийн 67 суманд нийт 120 удаа гарч, түймрийн улмаас 160749,8 га ойн талбай, 244283,3 га бэлчээрийн талбай, нийт 405035,1 га талбай түймэрт өртөн шатаж түймрийг унтраахад 69.3 сая төгрөг, байгаль экологид 533.8 сая төгрөгийн, эд материалын болон бусад зардалд 2.1 сая төгрөгийн нийт 605.2 сая төгрөгийн хохирол учирсан бол өнгөрсөн онд 13 аймгийн 52 суманд нийт 104 удаа ой хээрийн түймэр гарч, нийт 1 сая га талбай шатаж, урьдчилсан байдлаар 938.0 сая төгрөгийн хохирол учирсан бөгөөд түймрийг унтраахад 54,5 сая төгрөг зарцуулаад байна.

2009 онд улсын хэмжээнд гарсан түймрийг аймгаар нь авч үзвэл Архангай 6, Баянхонгор 2, Баян-Өлгий 1, Булган 19, Дархан-Уул 11, Дорнод 7, Завхан 2, Сүхбаатар 3, Сэлэнгэ 37, Төв 7, Увс 2, Улаанбаатар 4, Ховд 5, Хөвсгөл 12, Хэнтий 2 удаа тус тус гарч, гарч байгаа түймрийн шалтгаан нөхцлийг авч үзэхэд тамхи шүдэнзний галаас 13, отогны галаас 10, хил давж орж ирсэн галаас 6, машин тракторын яндангийн очноос 2, аянганаас 2, ил задгай гал үнс нурамнаас 20, айлын гэрийн яндангийн очноос болон айлын гэр шатснаас 2, цахилгаан шугам тасарснаас 1, бусад шалтгаанаар 23 удаа тус тус шалтгаалан түймэр гарснаас 79 түймрийн эзэн холбогдогч шалтгааныг Цагдаагийн байгууллага шалгаж тогтоосон байна.

XXI зууны эхний 10 жилд манай улсад 1928 хүн тутамд нэг гал, 43 мянган хүн тутамд 1 хүн нас барж байгаа нь дэлхийн 54 оронд сүүлийн 90 жилийн хугацаанд явуулсан гал түймрийн статистик судалгааг үндэслэн НҮБ-ын дэргэдэх Олон улсын галын статистикийн төвөөс 2005 онд гаргасан үзүүлэлттэй харьцуулахад 1000 хүнд ноогдох галын тоогоор 2 дахин бага 100 000 хүнд ноогдох галд нас барсан хүний тоогоор 56.5 хувиар өндөр байна.

Дэлхий дээр энэ байгууллагаас гаргасан судалгаагаар жилд дунджаар 7 000 000, хоногт 19178 гал түймэр гарч, жил бүр 70 гаруй мянган хүн (100000 хүн тутамд 2.7 хүн) гал түймрийн улмаас нас барж байна.

Жил бүр улсын хэмжээнд гарч байгаа гал түймрийн шалтгаан нөхцөлийг нутаг дэвсгэрийн онцлог байдал, байгаль экологи, цаг агаарын нөхцөл, гал гарч байгаа зонхилох шалтгаанаар үнэлгээ дүгнэлт өгч, гал түймрийн шалтгаан нөхцлийг улирал, сар, өдөр, цаг, гарагаар судлахад дараах үзүүлэлт гарсан юм.

Ой хээрийн түймрийн гаралтын давтамжийг сараар тодорхойлбол 8,9,4,5 дугаар саруудад нийт гал түймрийн 55-70 хувь гардаг нь хавар, намрын хуурайшилттай улирал эхэлж салхины хүч ихсэх, түүнчлэн сүүлийн жилүүдэд дэлхийн цаг агаарын уур амьсгалын эрс

өөрчлөлтөөс шалтгаалан зуны улиралд хэт халалт үүсэж байгаагаас шалтгаалан гардагтай холбож үзэх үндэслэлтэй юм.Түүнчлэн түймрийн 65,5 хувь нь 12-16 цагийн хооронд гарч байна.

Гал түймрийн тоог 7 хоногийн гаригууд болон цагаар харьцуулсан үзүүлэлтээс дүгнэлт хийхэд Даваа, Пүрэв /нийт галын 31 хувь/ хамгийн бага гарсан Лхагва гараг /12 хувь/ , цагийн байдлаар 06-12, 16-18 цагуудад нийт гал түймрийн 33.5 хувь нь гарсан байна. /2000-2009 онуудад гал түймрийн нөхцөл байдалд хийсэн судалгаанаас/

Зөвхөн 2007 онд улсын хэмжээнд 2873 удаагийн объектын болон ой, хээрийн түймэр гарч төр байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн өмчинд 199.2 тэрбум төгрөгний хохирол учирсаныг өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад гал түймрийн тоо 14.9 хувиар, хохирол 17.7 дахин өсчээ. Үүнээс зөвхөн ой хээрийн түймрийн хохиролыг авч үзэхэд 2007 онд нийт 228 удаа ой хээрийн түймэр гарч 195.9 тэрбум төгрөгний хохирол учирсаныг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад гал түймрийн тоо 28 хувиар, хохирол 117.8 дахин тус тус өссөн байна. Гал түймрийн улмаас 83 хүн амь насаа алдаж, 34 хүн түлэгдэж гэмтсэн байна.

2004-2008 онуудад мэргэжлийн байгууллагыг татан буулган үйл ажиллагаа нь доголдсоноос НҮБ-ын галын статистикийн төвийн гал түймрийн тоо хохиролын талаархи өсөлтийн дундаж үзүүлэлт Монгол улсад 3 оронтой тоогоор дахин өссөн нь олон улсын хэмжээнд мэргэжилтнүүдийн анхаарлыг зүй ёсоор татсан юм.Нөгөө талаар дэлхийн байгаль экологийн өөрчлөлт цаг уурын хэт дулаарал, хүний зохисгүй үйл ажиллагаанаас улбаатай Монгол орны ойн бүсэд гарч байгаа түймрийг унтраах үйл ажиллагаа удирдлага зохион байгуулалт, техник зэвсэглэмжийн хангалтгүй байдлаас шалтгаалан ихээхэн хэмжээний талбайг эзлэн экологийн хохиролыг өсгөх нөхцлийг бүрдүүлж байна.

Ой хээрийн түймрийн эзэн шалтгааны тогтооход Улсын Мөрдөн байцаах газрын Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс шинээр байгуулагдан тус хэлтэстэй хуурайшилтын улиралд 7 хоног бүр эзэн шалтгааны талаар мэдээ мэдээлэл солилцож , холбогдогчид авсан арга хэмжээний талаар бүртгэл судалгаа хийж ажиллаж байгаа нь зохих үр дүнгээ өгч байна.

2010 онд ОБЕГ-аас гаргасан мэдээгээр Цагдаагийн байгууллага ой, хээрийн түймрийн хэрэг зөрчлийн нийт 10 хэргийн холбогдогчид 445 000 төгрөгийн захиргааны арга хэмжээ авч, 9 түймрийн хохирол болох 18 628 000 төгрөгийг нөхөн төлүүлж, 8 түймрийн хэрэгт эрүү үүсгэн шалгасан байна.

Ой хээрийн түймрийн үзлэг хийхэд анхаарах зарим асуудал

Ой хээрийн гал түймрийн эзэн шалтгаан нөхцлийг хөдлөшгүй нотлох баримтаар илрүүлэхэд ЭБШ ажиллагааны нэг төрөл болох галын хэргийн газрын үзлэгийг үндэслэл журмын дагуу хууль зүйн хүрээнд зохион явуулах нь хэрэг бүртгэх, мөрдөн шалгах чиглэлийг тодорхойлж тухайн гэмт хэргийг хуулийн хүрээнд шийдвэрлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Криминалистикийн шинжлэх ухаанд үзлэг хийх шаардлагатай ойн болон хээрийн түймэр газар эсвэл гэмт хэрэг үйлдэгдсэн хэмээн тооцож буй газрыг ой хээрийн түймрийн хэргийн газар гэж ойлгодог.

Хэргийн газрын үзлэг гэдэг нь гэмт хэрэг учрал болсон газраас хэргийн бодит үнэнийг тогтооход ач холбогдолтой төрөл бүрийн материаллаг объект, түүн дээрх ул мөр, түүний шинж тэмдэг, шинж байдал, өөр хоорондын байрлалыг судлах, дүгнэлт хийх, илрүүлэх, бэхжүүлэхээр хийж буй байцаан шийтгэх ажиллагаа юм.

Ой хээрийн түймрийн гэмт хэргийг халуун мөрөөр авч хэрэгжүүлэх хойшуулашгүй арга хэмжээ нь хэргийн газрын үзлэгээр эхэлдэг. Ой хээрийн түймрийн хэрэг гарсан газар нь ихээхэн хэмжээний талбай эзэлсэн,түүнчлэн хүмүүс тухайн орчинд тэр бүр байдаггүй, түймэр дээр шатлагын болон гал унтраах явцад гэмт хэрэг гарсан газар дээр ул мөр үгүй болох 2 удаагийн нөхцөл байдал үүсдэг нь түймрийн эзэн шалтгааныг тогтооход зарим нэг хүндрэл учруулдаг.

Ой хээрийн түймрийн хэргийн газрын үзлэгийн тэмдэглэлд түймэрт өртсөн нутаг дэвсгэрийн талбай, шатсан ойн төрөл,бэлчээрийн ургамал шаталтын нөлөөгөөр ямар өөрчлөлтөд орсоньг тодорхой тусгаж бичих шаардлагатай. Ялангуяа хаана анхны түймрийн голомт байсныг тогтоох нь нэн чухал байдаг. Энэ нь цаашид галын хэргийг илрүүлэх, гал гарсан шалтгаан тогтооход үнэлж баршгүй ач холбогдолтой юм. Гал түймрийн хэргийн газрын гол цөм нь гал үүсэн гарсныг тогтоосон эсвэл урьдчилан таамаглаж байгаа гал үүсэн гарсан голомт юм. Зарим тохиолдолд үзлэгийг өндөр температурын үйлчлэлд аль болох бага өртсөн газраас эхлэх нь ашигтай байдаг

Ой хээрийн түймрийн голомтыг тогтоох талаар Б.Е.Мегорскийн онолыг өргөн хэрэглэдэг бөгөөд энэ арга нь түймэр гарсан нутаг дэвсгэрийн хэмжээг тодорхой тасралтгүй үргэлжлүүлэн нүдний баримжаагаар үзэж шалгахыг хэлнэ. Үзлэгийн явцад түймрийн тархалтын чиглэл / цаг агаарын нөхцөл, салхины чиглэл, хурд / , түймэр үүсэн гарсан голомтыг заасан шинж тэмдгүүд, гал гарсан шалтгаантай холбоотой эд мөрийн баримтыг илрүүлнэ. Галын голомтыг тогтооход шатлагын процессын тархалтын хуулиудын талаарх сайн мэдлэг туслана. Хэргийн газарт цаг хугацаа алдахгүй түргэн шуурхай очих /хэргийн газрын ул мөрийг бэхжүүлснээр гал анх үүссэн голомтыг тогтоох/ ,аймаг орон нутгийн онцгой байдлын газар, хэлтэс болон мэргэжлийн байгууллага, иргэдтэй хамтран ажиллах,хэргийн газрын үзлэг хийхэд цаг агаарын нөхцөл байдлыг сайтар тусгасан байх зэрэг асуудал ихээхэн ач холбогдолтой байдаг.

Монгол улсын ой хээрийн бүсэд гарч байгаа гал түймрийн шалтгаан нөхцөл,байршил, шатлагын талбайг тогтоох ажилд зайнаас тандан судлал, газарзүйн мэдээллийн системийн шинжлэх ухааныг ашиглах явдал ихээхэн ач холбогдолтой байдаг.

Ой хээрийн түймрийн хэрэг гарсан байдал, нөхцөл шалтгааныг тогтоохын тулд хийлгэх шинжилгээний үндсэн зорилт нь ой хээрийн түймэр гарсан шалтгаан, гал үүссэн голомт, цаг хугацаа, тархсан чиглэл ,түймэр үүссэн нөхцөл байдал ,цаг агаар, салхины чиглэл ,санаатай үйлдэл бол түймэр тавьсан арга, тухайн орон нутгийн онцлог, ой модны бүтэц / хар мод, хуш, улиас,хус,нарс гэх мэт/ тал хээрийн өвс ургамлын байдал тэдгээрийн түймэрт нөлөөлөгдөх байдал, тухайн бүс нутгийн түймрээс хамгаалагдсан байдал, унтраах ажиллагаанд оролцсон онцгой байдлын албаны болон бусад ажилтаны үйл ажиллагаанд үнэлэлт өгөхөд оршино.

Шинжилгээ хийлгэхийн тулд тухайн нийслэл аймгийн онцгой байдлын газар хэлтсийн холбогдох албан тушаалтанаас тухайн нутаг дэвсгэрт түймрээс урьдчилан сэргийлэх талаар газар нутгийг шалгаж үзээд галын аюулгүй байдлын талаар авах арга хэмжээний тухай бичсэн бичиг баримт , түймэр гарсан газарт хийсэн үзлэгийн тэмдэглэл, үзлэг, туршилтын ажиллагааны үед авсан гэрэл зураг, зурмал схем, тухайн нутаг дэвсгэрт дагаж мөрдөх галын аюулгүй байдлын дүрэм журам зэргийг шинжээчид танилцуулах шаардлагатай.

Шинжээчид тавьж болох асуултууд нь

1. Ойн / хээрийн / түймэр гарсан шалтгаан юу вэ?
2. Түймэр гарахад хүргэсэн ямар нөхцөл байна вэ?
3. Ойн / хээрийн / түймэр нь аянга цахилгаан болон цаг агаарын нөлөө зэргийн аль нэгээс үүсэн гарсан байж болох эсэх?
4. Ойн / хээрийн / түймэр хүчтэй салхинд мод, ургамлын үрэлтээс шалтаалан түймэр гарсан байж болох уу?
5. Ойн / хээрийн / түймэр хөрсөн доорхи хүлэр, ургамлын үндэс болон бусад органик нэгдэл бодисын ялзрал, халалт зэрэг аажим исэлдэлтийн процессын явцад түймэр гарсан байж болох уу?
6. Тодорхой эд юмс нь /нэр заагдсан / хөндлөнгийн ямар нэгэн зүйлээс шалтгаалан шатаж болох уу? /жишээ нь : галт тэрэг, трактор, машины яндангаас гарсан оч, дөлнөөс, машин механизмын эд ангийн хэт халалт болон үрэлтээс, нарны гэрлийн туяанаас, асаасан шүдэнз хаяснаас унтраагүй тамхины ишнээс, үлдэгдэл халуун нурам, цогноос гэх мэт /
7. Түймрийн шатлагын талбай ихсэхэд байгаль цаг агаарын хүчин зүйл нөлөөлсөн үү?
8. Ойд ил задгай гал түлээд үнс нурмаа бүрэн унтраалгүй орхисоноос түймэр гарсан байж болох уу?
9. Тракторын яндангаас гарсан оч нь унтрахгүйгээр ямар нэгэн тодорхой хэмжээний газарт бууж чадах уу? /хэдэн метрийн зайтай газарт бууж болох вэ гэх мэт /
10. Нэр заагдсан тодорхой эд юмс нь тухайн ямар нэгэн нөхцөл нөлөөнөөс өөрөө авалцан шатаж болох уу? /Жишээ нь: амьтны буюу ургамалын гаралтай тос шингэсэн хог, үртэс, хөвөн, даавуу,олс зэрэг нь өөрөө авалцан шатах уу?/
11. Ямар нэг хүн зориуд гал тавьсан шинж тэмдэг байна уу? Байгаа бол чухам ямар аргаар шатаасан ба энэ нь ямар шинж тэмдгээр илэрч байна бэ?
12. Ой хээрийн түймэр чухам хаанаас эхлэн гарч ямар замаар тархсан бэ?
13. Нэр заагдсан тодорхой ямар нэг газар нь гал эхлэн гарсан цэг, голомт мөн үү?
14. Түймрийн байдлаас үзвэл шаталт хэдий хэр удаан хугацаанд үргэлжилсэн бэ?
15. Тухайн нутаг дэвсгэрийг ой хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх ажил хэр хийгдсэн бэ ?

16. Уг түймрийн шинж байдлаас үзэхэд анх гал ноцож эхэлсэнээс хойш барагцаалбал ямар хугацаа өнгөрсний дараа хүчтэй түймэр болон их хэмжээний талбайг хамрах бэ?
17. Шаталтаас үлдсэн зүйл нь /нурам, үнс, нүүрс,/ ямар эд материалын /мод, цаас, арьс, даавуу, хөвөн, эсгий, гэх мэт / үлдэгдэл бэ?
18. Нэр заагдсан тодорхой хэмжээний эд юмс нь бүрмөсөн шатаж дуусахад хэдий хэмжээний хугацаа шаардагдах бэ?
19. Түймэр гарсан бүсэд шатах шингэн байсан уу? Байсан бол чухам ямар шингэн байсан бэ?
20. Түймэр унтраах ажиллагаанд оролцсон нэр бүхий хүмүүсийн үйл ажиллагаа нь ой хээрийн түймэр унтраах дүрмийн шаардлагатай тохирч байна уу?
21. Тухайн нутаг дэвсгэрийн байгаль хамгаалах чиг үүрэг бүхий албан тушаалтан нь түймрээс урьдчилан сэргийлэх ямар арга хэмжээ хангаж байх үүрэгтэй байх бэ?
22. Тухайн нутаг дэвсгэрийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах үүрэг бүхий албан тушаалтан нь энэ талаар хийвэл зохих бүх үүргээ гүйцэтгэж зайлшгүй авах арга хэмжээнүүдийг бүрэн авсан байна уу? Хэрэв үүргээ биелүүлээгүй бол ямар ажлуудыг хийсэнгүй бэ?
23. Түймэр унтраах ажиллагаанд оролцсон мэргэжлийн онцгой байдлын албаны алба хаагчдын үйл ажиллагаанд тактикийн алдаа байсан эсэх / Хугацаа алдсан, техник хэрэгсэлийг бүрэн гүйцэд ашиглаагүй, шийдвэрлэх чиглэлийг буруу тогтоосон бол ямар алдаа гаргасан бэ?
24. Түймэр гарах үед явагдаж байсан тодорхой ажлын үед галын аюулгүй байдлыг хангасан бүх арга хэмжээ бүрэн авагдсан байсан уу? Хэрэв дутуу бол ямар арга хэмжээг авах байсаныг аваагүй бэ?
25. Цаашид тухайн нутаг дэвсгэрт түймрээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ямар арга хэмжээ авч, ямар ажил зохиох шаардлагатай байна бэ? Гэх мэт асуултуудыг тухайн хэргийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан тавьж болох юм.